

Új és ritka fajok Magyarország cincérfaunájában (Coleoptera, Cerambycidae)

KOVÁCS Tibor – HEGYESSY Gábor

ABSTRACT: (New and rare species in the long-horned beetles fauna of Hungary.) - Study gives report on appearance of there new species: *Cortodera flavimana* WALTL, *Pronocera angusta* KRIECHBAUMER, *Monochamus urussovi* FISCHER (the latter is imported) - and it writes about the sites of other four rare species: *Leptura arcuata* PANZER, *Semanotus undatus* LINNÉ, *Monochamus saltuarius* GEBLER, *Leipopus punctulatus* PAYKULL. The sites - distinguished from that of in the special literature - are shown on the UTM (Universal Transverse Mercator) system grid maps. Besides faunistic data this study gives information connecting to the previously mentioned species' way of life, too.

KASZAB 1971-es faunakötete óta 5 új fajjal gazdagodott hazánk cincérfaunája: *Leptura arcuata* PANZER, RÁCZ (1972); *Rusticoclytus pantherinus* SAVENIUS, SZONTAGH (1982); *Phymatoderus puncticollis* MULSANT, GASKÓ (1979); *Anastrangalia reyi* HEYDEN, *Neoclytus acuminatus* FABRICIUS, MEDVEGY (1987).

A cikk 3 új faj megjelenéséről számol be: *Cortodera flavimana* WALTL, *Pronocera angusta* KRIECHBAUMER, *Monochamus urussovi* FISCHER - ez utóbbi behurcolt - valamint további 4 ritka faj: *Leptura arcuata* PANZER, *Semanotus undatus* LINNÉ, *Monochamus saltuarius* GEBLER, *Leipopus punctulatus* PAYKULL új gyűjtőhelyeit ismerteti. Az új adatokat és az irodalomból ismerteket megkülönböztetve UTM hálótérképen szemlélteti. Az életmóddal kapcsolatos információkat is közöl valamint leírja az adott fajjal együtt fejlődő vagy azonos élőhelyen előforduló cincérfajokat.

1. *Cortodera flavimana* (WALTL 1838)

Pontomediterrán állat, KASZAB (1971) faunakötete zárójeles fajként említi. A környező országokból Szlovákiából van egy adata: Zlaté Moravce, Romániából néhány a Kárpátokon kívüli területekről, valamint a volt Jugoszláviából Szerbiából és Makedóniából. HEYROVSKY (1955) és PANIN, SAVULESCU (1961) Magyarországot is írja előfordulási helyként CSIKI (1903) cikkére hivatkozva, Csi ki adata azonban téves határozáson alapul. Tápnövénye, életmódja nem ismert, az imágó virágokon található május - júliusban.

Elsőnek hitt hazai példányát 1989-ben gyűjtötték Gyulán a Mályvádi-erdő mellett *Taraxacum* spp. virágán. A szerzők még abban az évben - majd azt követően is többször jártak a területen és annak környékén a faj hazai elterjedését vizsgálva és 5 UTM négyzetből tudták az állatot kimutatni. Az életmód felderítése érdekében tett szaporítási, nevelési kísérletek nem jártak sikerrel. A gyűjtések során csak a törzsalak került elő. Élőhelyeinek egy részén a *Cortodera villosa* HEYDEN fajjal él együtt, de míg az mindenféle virágon megtalálható a *C. flavimana* csak az egységes sárga foltot adó *Taraxacum* spp. és *Ranunculus* spp. virágát látogatja. Virágporral táplálkozik (1. fotó), a párzás is a virágon történik. Az első hazai példányokra a Természettudományi Múzeum gyűjteményének indet. anyagában akadunk 1992-ben.

Adatok:

Kétegyháza, Kerek-szék 90 m. ES15 1982.05.07., *Agrostidi-alopecurum pratensis*, egyelés, 2, Ádám László - Gyula, Mályvád, Sitka ES27 1989.05.09. 11-12 óra, Szilágyi Gábor, Jákó Iván; 1989.05.16. 10.30-12.30 óra, Benkő Zsuzsa, Kovács T. - Gyula, Városerdő ES27 1991.05.17., Hegyessy G., Kovács T. - Gyula, Kétegyháza-Elek útelágazás ES16 1991.05.17., Hegyessy G., Kovács T. - Gyula, Kétegyháza-Elek útelágazás ES16 1991.05.17., Hegyessy G., Kovács T. - Kétegyháza, Szabadságtanyák, műút mellett ES15 1991.05.17., Hegyessy G., Kovács T. - Medgyesegyháza, Kakucpuszta, műút mellett ES05 1991.05.17.,

Hegyessy G., Kovács T. - Bélmegyer, Határéri főcsatorna, játszótéren ES18 1992.05.15., Hegyessy G. - Tarhos (Doboz felé) Szilas dűlő, szántók közt, nincs fa 1 km-en belül ES18 1992.05.15., Hegyessy G.,

2. *Leptura arcuata* PANZER 1793.

Szibériai elterjedésű hegyvidéki faj, a Kárpátok egész vonulatában megtalálható, de seholsem gyakori. Magyarországi első adatáról RÁCZ (1972) számol be a Sátor-hegységi Nagy-patak völgyéből. SZERÉNYI (1983) az előző helyről a faj újabb előfordulásáról tájékoztat: *Alnus glutinosae* ill. *Filipendulo-petasition* növénytársulásban. Szíves szóbeli közlése szerint a faj igen lokális, a fent említett patak völgyének kb. 1 kilométeres szakaszán található, napjainkig folyamatosan előkerül. Tápnövényként az irodalom a következő fajokat említi: *Abies*, *Picea*, *Pinus*, *Alnus*, *Betula*, *Populus*, *Filix*, *Salix*, *Quercus*, *Ulmus*, *Acer*, *Padus*. Legtöbb helyen az *Alnus* szerepel. Rajzási ideje június-július, különböző virágokon található.

Új élőhelye a Soproni-hegységben levő Hidevíz-völgy mind klímájában, mind növényzetében hasonló a Sátor-hegységi előforduláshoz. Több évben való előfordulása itt is stabil populációra enged következtetni. Megemlítendő, hogy a fajt az ausztriai Vörös Könyv mint potenciálisan veszélyeztetett cincért említi, de Burgenland területéről nem ismeri adatát.

Adatok:

Nagy-patak völgye EU26 1989.06.17. 12-16.30 óra, *Rubus* spp. és *Aegopodium podagraria* virágán, 2♀ 3♂ id. Kovács Tibor, Kovács T.; 1992.06.15., *Rosa canina* virágán, 1♂, Hegyessy G. - Sopron, Hidevíz-völgy XN18 1990.05.26. 11 óra, útszéli növényzetén, 1♂, Kovács T.; 1992.06.16., 1♀, Ambrus András.

3. *Pronocera augusta* (KRIECHBAUMER 1844)

Középeurópa hegyvidékein élő ritka faj. "Faunaterületünk" csak a Keleti- és Déli-Kárpátokban, valamint Szlovákiában (Pozsony) él. Magyarországi előfordulása a nyugati határszélen várható KASZAB (1971). HEYROVSKY (1955) és PANNIN, SAVULESCU (1961) Magyarországról említi de CSIKITŐL (1904) átvett adataik ma már nem hazánk területén találhatók. Öreg lucfenyő alsó ágában fejlődik. Innen kopogtatható az imágó, amely igen rövid ideig rajzik július első felében DEMELT (1966). Cseh és Szlovák gyűjtők szintén száraz luc ágakból nevelik a fajt (szóbeli közlés).

Szakonyfaluban a Grajka-patak völgyében száradó lucfarakáson került elő 1 nőstény példány 1992. júliusának első felében délután, napsütéses időben a következő fajok társaságában: *Spondylis buprestoides* LINNÉ, *Arhopalus rusticus* LINNÉ, *Hylotrupes bajulus* LINNÉ, *Monochamus galloprovincialis* pistar GERMAR, *Monochamus sutor* LINNÉ, *Acanthocinus griseus* FABRICIUS. (A *Monochamus sutor* hazánkból csak néhány pontról ismert hegyvidéki állat, HORVÁTOVICH (1981) is említi Szakonyfaluból). Az élőhelyen nagy kiterjedésű lucosok találhatók, várhatóan a keltetési próbálkozások újabb példányok előkerülését eredményezik.

Adatok:

Szakonyfalu, Grajka patak völgye, erdészház melletti lucfarakáson WM99 1992. 07.09. 16 óra, 1♀ Kovács T.

4. *Semanotus undatus* (LINNÉ, 1758)

Szibériai elterjedésű ritka faj. Magyarországon eddig csak Budapestről, Sopronból és Pécsről került elő KASZAB (1971). Tápnövényei: *Abies*, *Larix*, *Picea*, *Pinus*. Lárva elpusztult fenyőfélék kérge alatt él majd bábozódni a fatestbe vonul. Imágó alakban telél át. Az állat áprilistól júniusig kel ki, tápnövényén illetve annak farakásain található DEMELT (1966).

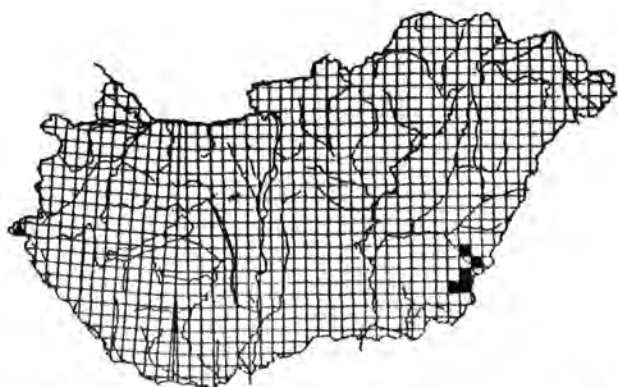
A Soproni- és Kőszegi-hegység több pontján előkerült. Csak *Picea abies*-ből tudtuk kimutatni. Rágásképe jellegzetes, jól elkülöníthető az egyéb, fenyőfélékben élő cincérekétől. A nevelések során a következő fajokkal kelt egyazon ágakból: *Molorchus minor* LINNÉ, *Callidostola aenea* DE GEER, *Monochamus saltuarius* GEBLER. Tápnövénye lehet 5 cm vastag ág de 30 cm átmérőjű törzs is, melyek mindig jó megtartásúak, nem korhadtak. Egy fában több generáció élhet együtt.

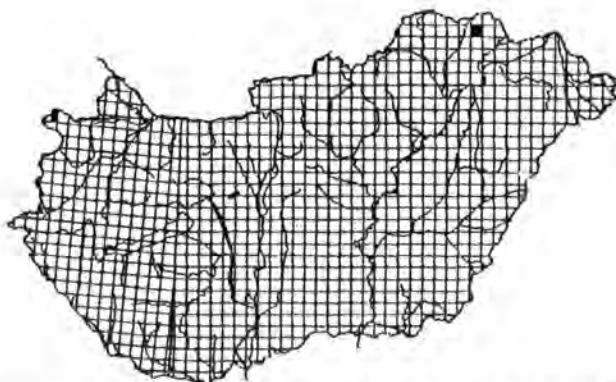
1. foto. *Cortodera flavimana* (WALT) táplálkozó példánya *Taraxacum* spp.-n

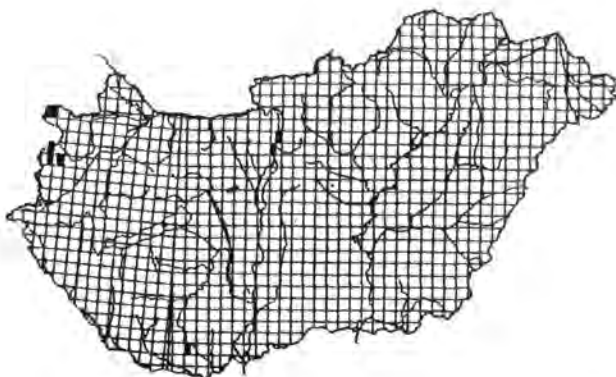
2. foto. *Leipus punctulatus* (PAYKULL) bábbölcsője *Populus tremula* 1,8 cm átmérőjű ágán

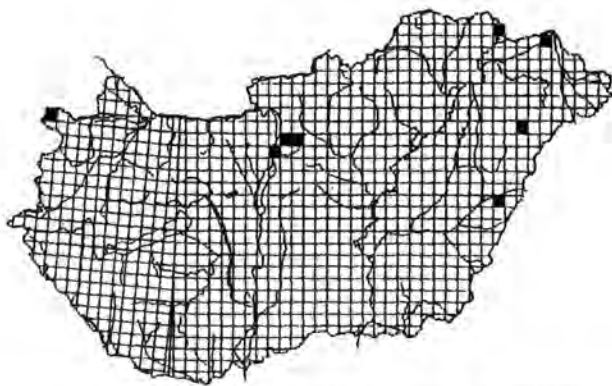
1. ábra. *Cortodera flavimana* (WALT) ■ és *Pronocera augusta* (KREICHBAUMER) ▲

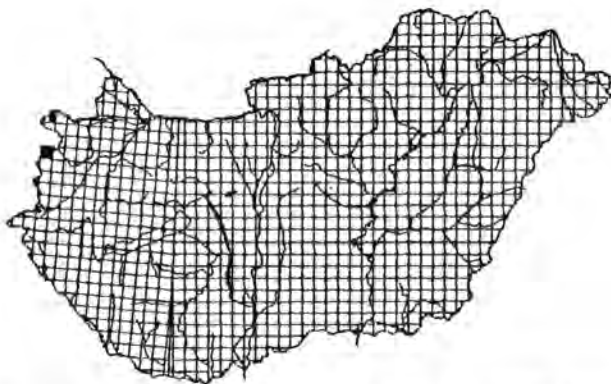
2. ábra. *Leptura arcuata* PANZER hazai gyűjtőhelyei; irodalom □ , új adat ■

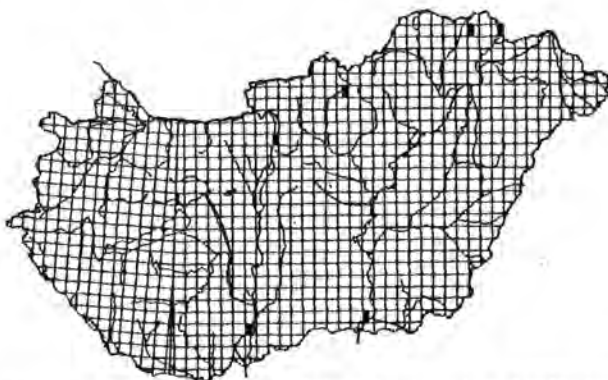
3. ábra. *Semanotus undatus* (LINNÉ) hazai gyűjtőhelyei; irodalom □ , új adat ■

4. ábra. *Monochamus urussovi* (FISCHER) hazai gyűjtőhelyei

5. ábra. *Monochamus saltuarius* GEBLER hazai gyűjtőhelyei; irodalom ☐ , új adat ☐

6. ábra. *Leiopus punctulatus* (PAYKULL) hazai gyűjtőhelyei; irodalom ☐ új adat ☐

Adatok:

Budapest, Csúcs-hegy CT57 1978.04.15., 1980.03.11., Rácz Gábor - Sopron, Fáber-rét XN18 1985.03.05., 1989.03.17., 1990.03.21., 22., 24., 26., farakásról, Thüroczy Károly - Kőszeg, Piac tér, koszorúkészítő XN15 1990.03.06., Thüroczy Csaba - Kőszeg, Hétforrás XN15 1991.02.16. → 02.20., Picea abies törzsből nevelve, Hegyessy G.; 1991.03.02. → 03.04., 05., 06., 09.03., P. abies törzsből, ágból nevelve, 50 40, Hegyessy G., Kovács T.; 1992.02.15., 30 cm átmérőjű P. abies törzsből kifaragva az imágók, Hegyessy G., Kovács T. - Bozsok, Hát-hegy XN14 1992.04.26., P. abies farakásról, Nagy Ferenc - Velem, Kendig XN14 1992.02., P. abies törzsön rágásképp, Hegyessy G. - Tömörd, Ilona-völgy XN24 1991.05., P. abies törzsön rágásképp, Hegyessy G. - Bozsok: Bozsoki-patak-völgy XN14 1991.05., P. abies törzsön rágásképp, Hegyessy G..

5. Monochamus urussovi (FISCHER 1806)

Szibíriai elterjedésű. Európában a volt Szovjetunió északi részén, Finnországban, Norvégiában, Svédországban valamint Lengyelország keleti részén (Puszcza Biakowieska) él. Dániába, Nyugatnémetországba és Nagy-Britanniába faanyaggal hurcolták be. A környező országokból nem ismerjük adatait, de a behurcolás lehetősége ott is fennáll. Tápnövényei: Abies, Larix, Picea, Pinus. Életmódja nagyon hasonló a fentebb említett Monochamus sutoréhoz. (A tuzséri fatelepről Picea spp.-ből a két faj együtt kelt).

Mivel az utóbbi 24 év alatt 8 helyről is előkerült és a szibériai fenyőfaanyag szállítása is folytatódik hazánk területére nem zárható ki, hogy a nyugati határszél, a Sátor-hg. vagy egyéb hegyvidéki területek fenyeveseiben megtelepedik.

Adatok:

Sopron, fatelepről XN18 1969.06., Thüroczy Károly - Budapest, Haris-köz CT56 1982.06.13., Rácz Gábor - Nyíradony, Batthyány u. 2. (a városban van fatelepről) ET68 1986.06., 10, Jákó Iván - Berettyószentmárton, iskolaudvar, ET42 1987.06., építkezési faanyag, 10, Jakab Olga - Sátoraljaújhely, Jókai u. EU46 1988.05.28., építkezési faanyag, 10, Hegyessy Sándor - Dunakeszi CT67 1988.06.05. 17 óra főszálon ült, 10, Muskovics József - Gödöllő, CT77 1991.06.16., 10, Szerényi Gábor - Tuzsér, fatelepről EU85 1991.03. → 1992.04., Picea spp.-ből nevelve, 10, 10, Kovács T.,

6. Monochamus saltuarius GEBLER 1829

Szibíriai elterjedésű ritka, hegyvidéki faj. A Természettudományi Múzeum Állattárának Kárpát-medencei gyűjteményében két példány található: Kőszeg, utcán 1939.05.25., leg. Visnya - Kőszeg 1980.07.14., Rácz Gábor. Az előbbire KASZAB (1971) is hivatkozik. Az irodalom lárvája életmódját ismerteti OMELET (1966). Tápnövényei: Abies, Larix, Picea, Pinus.. Az imágó a tápnövények ágain, farakásokon június elejétől augusztusig található.

A Soproni-hegység több pontjáról és a Kőszegi-hegységből is sikerült keltezéssel kimutatni a fajt. Eddig csak Picea abies (friss szelvényt) törzsek elhalt 2-6 cm átmérőjű több méter magasán lévő ágaiból tudtuk példányait nevelni, valamint e szelvénytőtte fák száradó csúcsi részéből 10 cm-es törzsvastagságig a következő cincérfajokkal: Obrium brunneum FABRICIUS, Molochus minor LINNÉ, Semanotus undatus LINNÉ, Callidostola aenea GEER, Acanthocinus griseus FABRICIUS. Az állat rajzása nálunk május elejére esik e hónap 14.-én egy példányt találtunk fában valamint sok friss röpnyílást. A szabadban nem tudtuk gyűjteni, minden bizonnyal a fák felső részében tartózkodik s emiatt kerül oly ritkán elő.

Adatok:

Sopron, Klastrom-hegy XN18 1990.03.13. → 03.24., 10, Benkő Zsuzsa; 1990.03.29. → 04.06., 04.08., 04.10., Kovács T.; 1990.04.03. → 04.08. 04.10., 04.11., Hegyessy G., Kovács T.; 1990.05.07. → 05.15. 05.16., Kovács T.; 1990.05.14., fából kifaragva, 10, Kovács T. - Sopron, Károlymagaslat XN18 1990.03.29. → 04.09., 10, Kovács T. - Sopron, Várhely XN18 1991.01.23. → 02.19., 10, Kovács T. - Kőszeg, Hétforrás XN15 1991.03.02. → 03.22., Hegyessy G., Kovács T.

7. *Leipopus punctulatus* (PAYKULL 1800)

Északkeurópai elterjedésű faj. Hazánk területéről kevés helyről ismert: Hajmáskér, Szeremle, KASZAB (1971); Zemplén, Köves-patak völgye, Szerényi (1983); Szeged, MEDVEGY (1987). A Természettudományi Múzeum gyűjteményében egy példányt találtunk az irodalomban már említetteken kívül: Budapest, Csúcs-hegy 1979.04.24., Rácz Gábor, valamint még egyet a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen "Bükk 1933 Győrffy" felirattal. Az állat *Populus tremula* és *P. nigra* vékony ágainak kérgében fejlődik, az imágó tápnövénye elhalt ágain tartózkodik. Rajzása május-júniusban kezdődik. Fejlődési ideje 1-2 év REINECK (1919).

A szerzők által ismert két új élőhelye - Kisterenye, Keszi oldal; Rudabányácska, Tarda-völgy - hűvös, nedves mikroklímájú rezgőnyáras. A lárva a rezgőnyár 1,5 - 3 cm átmérőjű elhalt nedves kérgű ágaiiban fejlődik, de a törzs hasonló állapotú részeiben is megtalálható. Járatai a farészt nem karcolják, így nyomát igen nehéz megtalálni. Vékony kéreg esetén a bábülcső elkészítésekor egy sekély gödröcskét rág a farész felületén (2. fotó), egyébként a kéregben bábozódik. A bülcsőt durvább, szálas rágcsálékkal veszi körül. A bábállapot 8-10 nap. Szabadban még nem gyűjtöttük. Az általunk ismert élőhelyein a következő cincérfajok társaságában található: *Obrium cantharinum* LINNÉ, *Rusticoclytus rusticus* LINNÉ, *Saperda perforata* PALLAS - mindhárom faj szintén *P. tremula*-ban fejlődik.

Adatai:

Kisterenye, Keszi-oldal DU11 1989.02.18.→03.08., *P. tremula* 1,5 cm átmérőjű ágából nevelve, id. Kovács Tibor, Kovács I.; 1989.03.15.→03.25.,26., *P. tremula* 1,8 cm átmérőjű ágából nevelve, id. Kovács Tibor, Kovács I. - Rudabányácska, Tarda-völgy EU46 1989.03.25.→04.07., *P. tremula* 30 cm átmérőjű törzsből nevelve, Hegyessy G.; 1989.IV.08.→04.21., *P. tremula* 3 cm átmérőjű ágából nevelve, Hegyessy G.,

Köszönettel tartozunk Dr. DÉVAI Györgynek az adatok egy részének kódolásáért és az UTM térképekért, Dr. MERKL Ottónak, hogy a ITM Cerambycidae gyűjteményét rendelkezésünkre bocsátotta, valamint az adataikat önzetlenül átadó gyűjtőknek.

IRODALOM

ÁDÁM, L. (1988): Békés megye bogárfaunája V. Cerambycidae-Bruchidae (Coleoptera). *Fol. Ent. Hung.* 49: 217-225.

BILY, S., MEHL, O. (1989): Longhorn Beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Entomologica Scandinavica*, Vol. 22, Brill. E. J., Scandinavian Science Press Ltd., Leiden, New York, København, Köln, 1-203.

BURAKOWSKI, B., MROČKOWSKI, M., STEFANSKA, J. (1990): *Chrzaszczce-Coleoptera, Cerambycidae i Bruchidae*. *Katalog Fauny Polski*, XXIII. 15. Warszawa, 1-312.

CSIKI, E. (1903-1905): Magyarország Cerambycidaei. *Rovartani Lapok*, X.-XII.

DEMELT, C. (1966): Die tierwelt Deutschlands und angrenzenden Meeresteile, 52. Teil, II. Bockkäfer oder Cerambycidae, VEB Gustav Fischer Verlag, Jena, 1-115.

GASKÓ, B. (1982): Cerambycid beetles developing on the willow, *Salix alba* in Körtvélyes, Tisza (Szeged), Vol. XVII. 143-152.

GYÖRFI, J. (1944): Sopron környékének cincérféléi. A "Soproni szemle" kiadványai, VIII. 2. 74-96.

HEYROVSKY, L. (1955): *Fauna CSR*, 5, Tesarikoviti - Cerambycidae. *Ceskoslovenské Akademie Ved, Praha*, 1-347.

HEYROVSKY, L. (1967): *Ergebnisse der Albanien-Expedition 1961 des Deutschen Entomologischen Institutes. Coleoptera: Cerambycidae*, *Beitr. Ent.* 17: 573-621.

HOLZSCHUH, C. (1984): Rote Liste der in Österreich gefährdeten Bockkäfer (Cerambycidae) und Borkenkäfer (Scolytidae). in: Rote Listen gefährdeter Tiere Österreichs, Wien, 127-129.

HORVATOVICH, S. (1981): Hazánk faunájára új és ritka bogárfajok a Dél- és a Nyugat-Dunántúlról, III. (Coleoptera). A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs, 71-83.

KASZAB, Z. (1971): Cerambycidae, Fauna Hungariae, IX. kötet, 5. füzet, 1-283.

KLAUSNITZER, B., SANDER, F. (1981): Die Bockkäfer Mitteleuropas. Die Neue Brehm Bücherei, Zeimsen Verlag, Wittenberg, Lutherstadt, 1-224.

KUTHY, O. (1918): Coleoptera. in: A Magyar Birodalom állatvilága. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, 1-214.

MAMAJEV, B. M., DANILEVSZKIJ, M. L. (1975): Licsinki zszukov-drovooszekov. Akademiya Nauk SzSzSzR, Moszkva, 1-282.

MEDVEGY, M. (1987): A Bakony cincérei. A Bakony Természettudományi kutatásának eredményei, XIX., Veszprém, 1-104.

MIKSIC, R., GEORGIJEVIC, E. (1971): Cerambycidae Jugoslaviye. I., Sarajevo, 1-176.

PANIN, S., SAVULESCU, N. (1961): Fauna Republici Populare Romine - Familia Cerambycidae, Insecta, X., 5., Bucuresti, 1-523.

RÁCZ, G. (1972): Új cincérfaj a magyar faunában. Fol. Ent. Hung. XXV. 2.: 502.

REINECK, G. (1919): Die Insekten der Mark Brandenburg II. Coleoptera, Cerambycidae, Dt. ent. Z. 1-92.

SZERÉNYI, G. (1983): Adatok a zempléni cincérek cönológiájának ismeretéhez (Coleoptera: Cerambycidae). Fol. Ent. Hung. 44:(2): 333-336.

SZONTAGH, P. (1982): Bockkäfer der Pappen und Weiden. Fol. Ent. Hung. 43:(1): 175-178.

VILLIERS, A. (1978): Faune des coléoptères du France. I. Cerambycidae. Encycl.ent., Paris, 1-611.

KOVÁCS Tibor
Hansági Múzeum
H-9200 MOSONMAGYARÓVÁR
Fő út 19.

HEGYESSY Gábor
Kazinczy Ferenc Múzeum
H-3980 SÁTORALJAÚJHELY
Dózsa Gy. út 11.